

PLANY LESZNA W ZBIORACH KARTOGRAFICZNYCH ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W LESZNIE

Archiwum Państwowe w Lesznie
Leszno 2021

Barbara Ratajewska
Kierownik Oddziału Ewidencji, Opracowywania
I Udostępniania Zasobu

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Materiał kartograficzny jest istotną częścią zasobu archiwów państwowych. Zawiera wiele ważnych informacji. Przykładowo plany miasta z różnych okresów historycznych dają np. wiedzę o kierunkach jego rozwoju przestrzennego, zmianach nazw ulic, usytuowaniu ważnych obiektów.

Archiwum Państwowe w Lesznie gromadzi zasób kartograficzny od lat 60-tych XX w. Znajduje się on w 4 zbiorach:

- 34/248/0 Zbór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie, 1822-2004, 248 j.a. (381 arkuszy),
- 34/261/0 Zbiór map ogólnogeograficznych i tematycznych Archiwum Państwowego w Lesznie, 1824-2013, 554 j.a. (598 arkuszy),
- 34/262/0 Zbiór map katastralnych Archiwum Państwowego w Lesznie, 1822-1959, 574 j.a. (621 arkuszy),
- 34/264/0 Zbiór map topograficznych Archiwum Państwowego w Lesznie, 1880-1992, 704 j.a. (704 arkusze).

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Plany Leszna znajdują się przede wszystkim w zbiorze nr 34/248/0 *Zbiór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie*.

W powyższym zbiorze jest ogółem 248 j.a. (381 arkuszy planów miast). Z tej liczby aż 147 j.a. (202 arkusze) to plany miasta Leszna.

Pochodzą one generalnie od XIX w. (jeden jest kopią planu z końca XVIII w., sygn. 87) do 2003 r. (sygn. 167-168).

Plany przedstawiają m.in.: rozbudowę miasta (jego zabudowę i rozwój terytorialny poprzez przyłączenia sąsiadujących miejscowości, np. w 1977 r. przyłączono do miasta Zaborowo), budowę wodociągów i kanalizacji w Lesznie (plany dotyczą nie tylko całego Leszna, ale i poszczególnych ulic).

Dzięki tym planom wiemy także, jak nazywały się i gdzie były ulice w mieście w XIX w., okresie międzywojennym, w latach okupacji niemieckiej i ich zmiany po 1945 r.

Ponadto na planach z różnych okresów zaznaczono usytuowanie obiektów przemysłowych, siedzib urzędów, szkół, koszar wojskowych, a także kościołów i cmentarzy różnych wyznań (których już nie ma).

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Najstarszym planem Leszna w zasobie Archiwum jest sporządzona w 1882 r. kopia planu przedstawiającego miasto po jego przejęciu przez Prusy (1793r.). Zaznaczono na nim wały miejskie oraz bramy (Kościańska, Osiecka, Rydzyńska i Święciechowska) i furty prowadzące do miasta. Zaznaczono także układ budynków przy poszczególnych ulicach. Posesje mają wpisane numery. Warto również zwrócić uwagę, że na planie zaznaczono budynki, które spłonęły podczas pożaru Leszna w dniu 2 czerwca 1790 r.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Plan miasta Leszna autorstwa
P. Sandera (mierniczego
polnego) z marca 1882 r.

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 87.

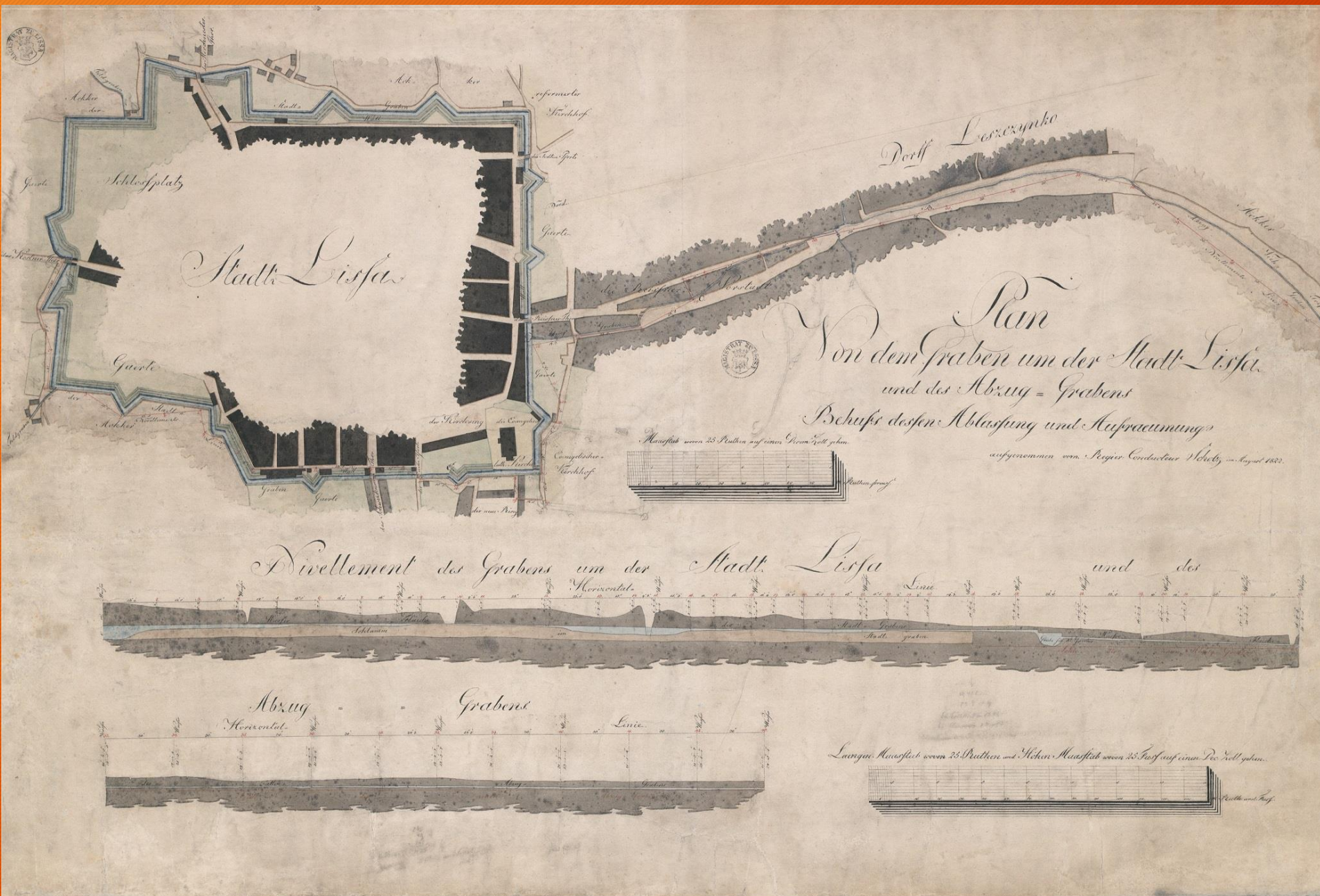

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Problem zaopatrzenia ludności Leszna w wodę w pierwszej połowie XIX w. był rozwiązany na dwa sposoby: zamożniejsi mieszkańcy dysponowali własnymi studniami, działał także wodociąg grawitacyjny, który doprowadzał do miasta wodę ze źródła Paźła.

Plan Leszna z dopływem
wody ze źródła Paźła oraz
przebiegiem fosy miejskiej i
jej ujściem na Leszczyнку,
1822 r.

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 246.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Z biegiem czasu jakość wody sprowadzanej do miasta ze źródła Paźla pogorszyła się. Niezbędna była modernizacja dotychczasowego wodociągu grawitacyjnego i budowa nowego zbiornika w mieście. Pewne prace wykonano w latach 60. XIX w.

Temat powrócił w 1873 r. Ostatecznie w czerwcu 1875 r. rajcy miejscy Leszna zaakceptowali pomysł budowy nowej studni na terenie należącym do preparandy (ob. Szkoła Podstawowa nr 2). Gdy ta lokalizacja nie przyniosła efektu w postaci znalezienia wody, to inspektor budowlany Schöenberg przeprowadził prace wiertnicze w okolicy, gdzie dzisiaj stoi wieża ciśnień. Prace zakończyły się sukcesem i 3 września 1875 r. znaleziono wodę. Nowa studnia otrzymała nazwę Sedanbrunnen (studnia Sedan). Nazwa ta związana jest z obchodzonym w Niemczech każdego roku w dniu 2 września Świętem Sedanu (na pamiątkę kapitulacji w 1870 r. francuskiej twierdzy Sedan). W 1877 r. wrocławska firma J.& A. Aird & Marc General-Bau-Unternehmung przystąpiła do prac projektowych nad rozbudową sieci wodociągowej Leszna. Przez następnych kilka lat przeprowadzono modernizację leszczyńskiej sieci wodociągowej.

Plan sytuacyjny Leszna z rozmieszczeniem ujęć wody oraz sieci rurociągów wodociągu wschodniego i zachodniego, 1878 r.

APL, Zbiór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie, sygn. 120.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Pierwsze przygotowania do budowy centralnego systemu kanalizacyjnego Leszna poczyniono w ostatniej dekadzie XIX w., kiedy mierniczy Adolph Medre przystąpił do pomiarów geodezyjnych miasta, które miały posłużyć do opracowania kompleksowego planu zabudowy.

Opracowany przez M. Knauffa i E. Kalinke w 1907 r. projekt kanalizacji Leszna został przez władze rejencji poznańskiej zwrócony do poprawy.

Ostatecznie w 1911 r. powstał projekt opracowany przez Heinricha Ramspecka. Jako podkład wykorzystano powstały w tym samym roku (1911) generalny plan zabudowy Leszna autorstwa Hermanna Josepha Stübgena.

Główne prace kanalizacyjne ukończono pod koniec 1913 r. Jeszcze przez kilka kolejnych lat trwały prace przyłączeniowe kolejnych domów.

Kanalisation der

Stadt Lissa i. P.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

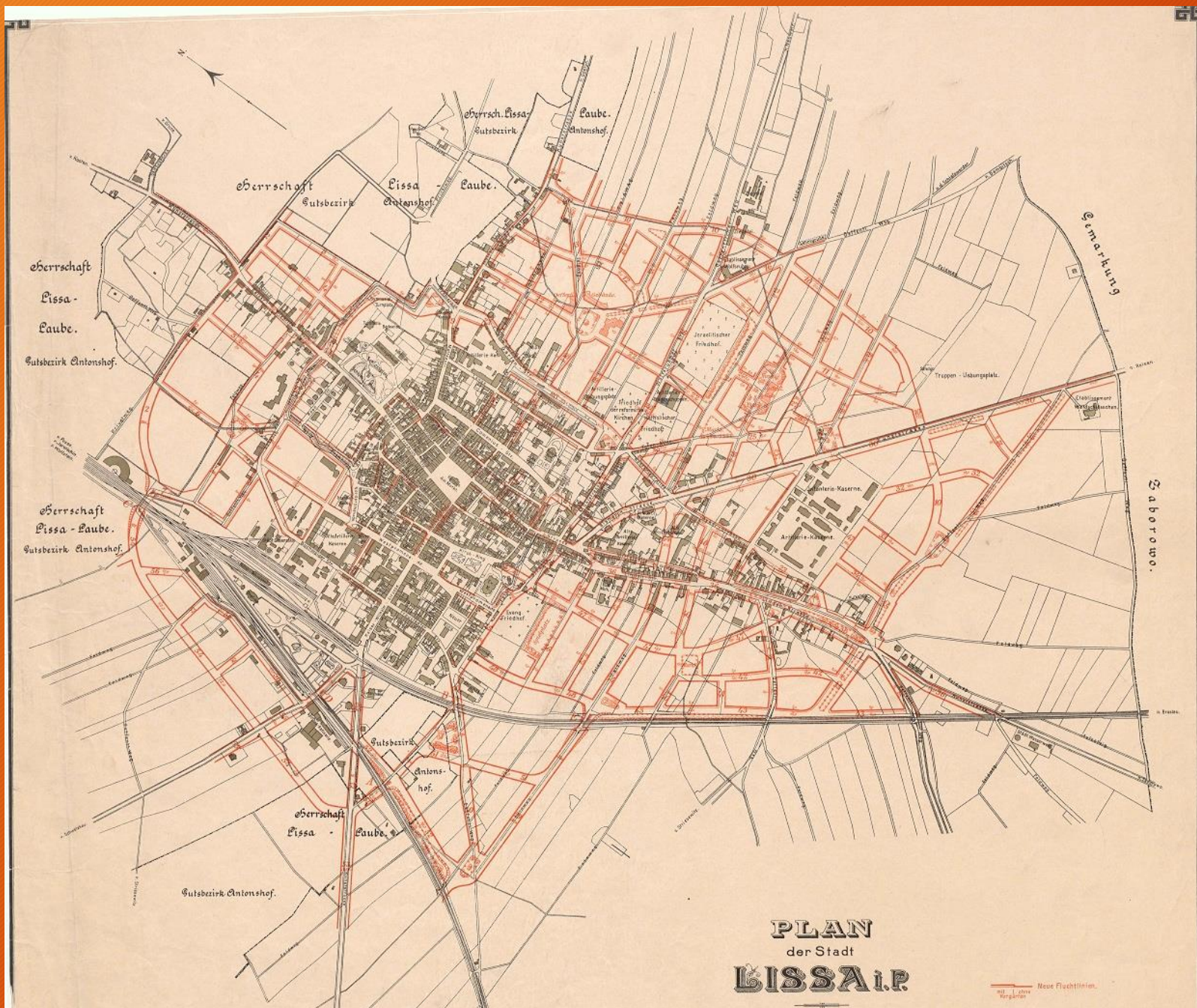
Projekt kanalizacji miasta Leszna opracowany przez
H. Ramspecka na podkładzie planu zabudowy miasta
autorstwa H. J. Stübbena, 1911 r.

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 55.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

W pierwszych latach XX w. władze Leszna postanowiły sporządzić nowy plan zabudowy miasta. W 1906 r. nawiązano współpracę z Alfredem von Scholtzem (1850-1934), który pełnił wówczas funkcję miejskiego radcy budowlanego we Wrocławiu. Po kilku wizytach w Lesznie sporządził on w 1908 r. plan, który wykonał z rozmachem i pięknem. Nie uwzględnił jednak realiów ówczesnego Leszna, którego nie było stać na realizację tak ambitnie nakreślonego planu. Ostatecznie na posiedzeniu w dniu 17 grudnia 1908 r. rajcy miasta zdecydowali o zleceniu opracowania nowego planu. W marcu 1909 r. postanowiono zwrócić się w tej sprawie do Hermanna Josepha Stübgena.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Projekt zabudowy Leszna
autorstwa A. von Scholtza,
około 1908 r.,

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 158.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Na planach Leszna zaznaczano także istniejące w mieście cmentarze wyznaniowe. Dawny **cmentarz żydowski to dziś pozostałości przy Al. Jana Pawła II nr 14**. W 1626 r. żydowscy mieszkańcy Leszna otrzymali teren pod cmentarz. Był użytkowany do 1939 r. Został zniszczony przez Niemców. Do dziś zachował się tylko budynek przedpogrzebowy mieszczący obecnie bibliotekę. **Cmentarz ewangelicko-reformowany** położony był między obecnymi ul. Westerplatte i Alejami Jana Pawła – dziś to park Jonstona. Założony w pierwszej połowie XVII w. dla braci czeskich. Zamknięty w 1947 r., zlikwidowany pod koniec lat 50-tych XX w. **Cmentarz luterański** początkowo mieścił się wokół kościoła św. Krzyża. Cmentarz przekroczył mury wokół kościoła w XVIII w. Dziś to park Heermanna. Po II wojnie światowej w 1945 r. podjęto decyzję o likwidacji cmentarza. Ostatecznie cmentarz przestał istnieć w latach 1950-1955, a część nagrobków umieszczono przy lapidarium przy kościele św. Krzyża. **Stary cmentarz katolicki czynny był do 1957 r. i mieścił się przy zbiegu dzisiejszych ulic ks. Teodora Korcza i Alei Jana Pawła**. Mieścił się dawniej przy ul. Cmentarnej. Założony został na początku XIX w. znajdował się wtedy za miastem na tzw. Przedmieściu rydzyńskim. Ziemię pod cmentarza ofiarował Antoni Paweł Sułkowski. Cmentarz mieścił wydzieloną kwaterę wojskową. Wobec założenia nowego cmentarza przy ul. Kąkolewskiej cmentarz podupadał. W 1971 r. Miejska Rada Narodowa podjęła decyzję o jego likwidacji. Część grobów przeniesiono na ul. Kąkolewską. Obecnie teren cmentarza jest parkiem przy Szkole Podstawowej nr 7.

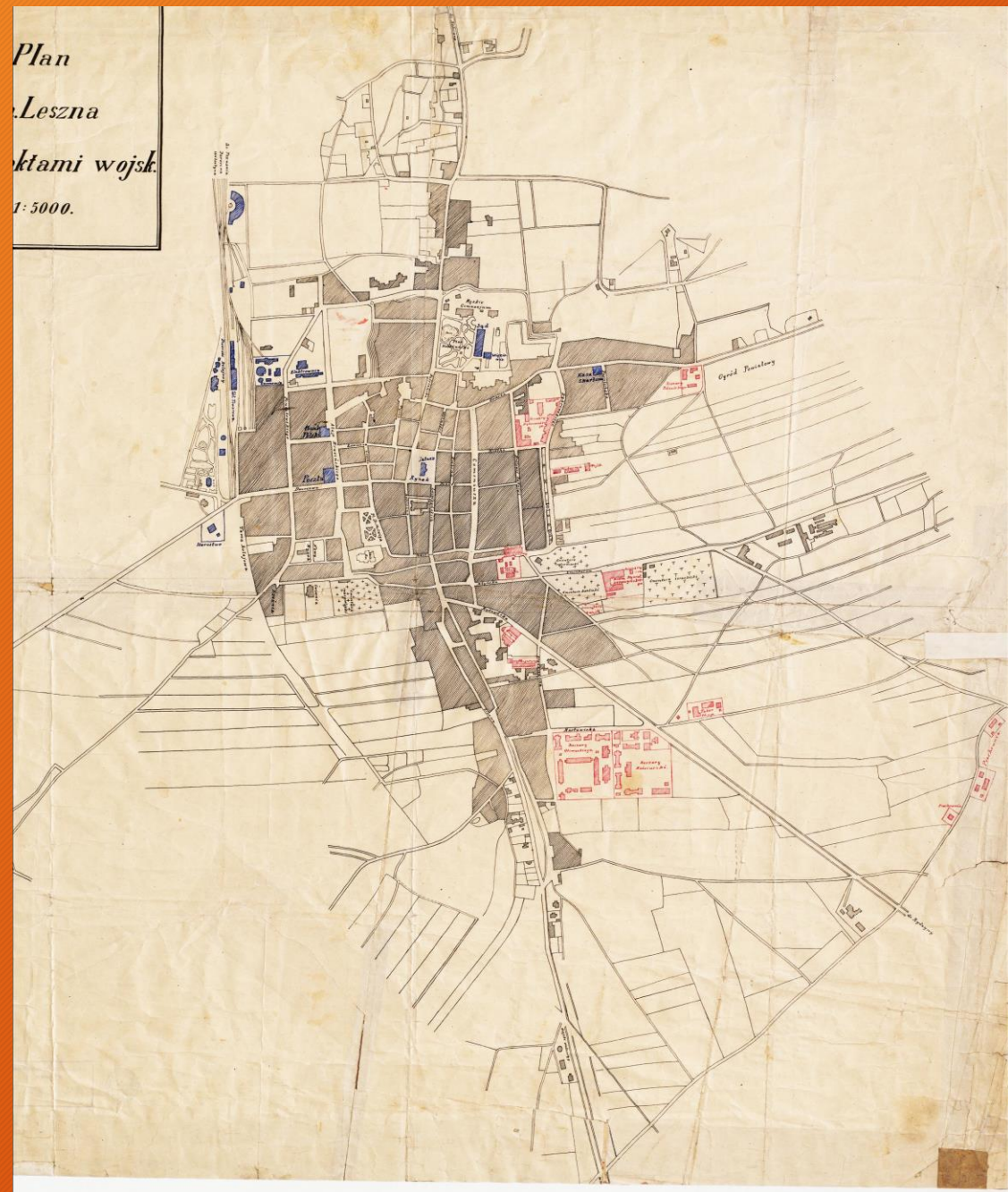
ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Po powrocie Leszna w 1920 r. w granice odrodzonej Polski ulicom miasta nadano polskie nazwy, które odnajdujemy także na planach. Zaznaczano także ważniejsze obiekty użyteczności publicznej .

W Lesznie (w okresie międzywojennym miasto pogranicza polsko-niemieckiego) stacjonowały dwa pułki: 55 Poznański Pułk Piechoty i 17 Pułk Ułanów.

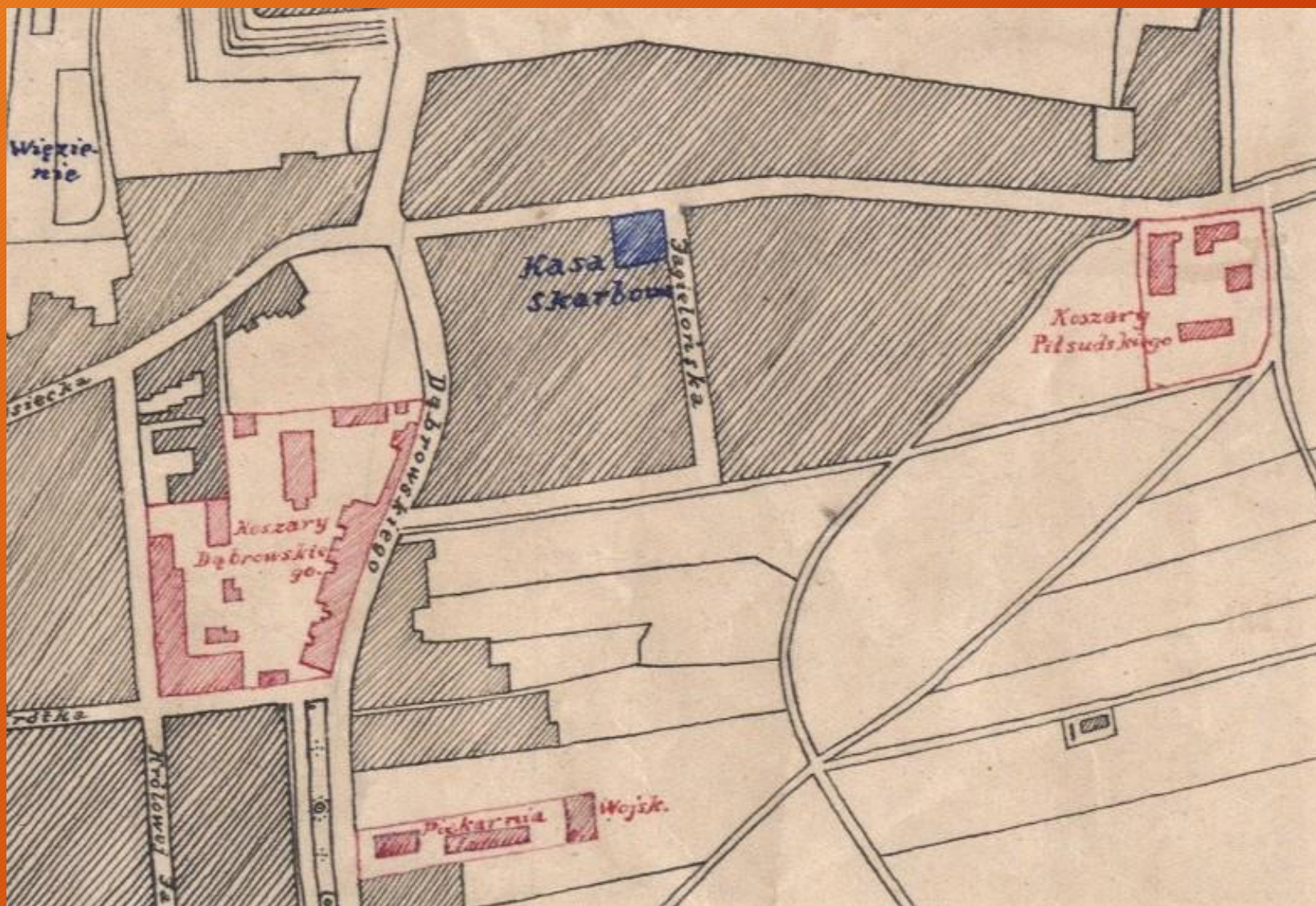
Jeden z zachowanych w zasobie Archiwum planów Leszna dotyczy usytuowania w mieście obiektów koszarowych. Nie ma na nim daty sporządzenia, ale zaznaczono już koszary im. króla Stanisława Leszczyńskiego - wybudowane przy ówczesnej ul. Cmentarnej w 1925 r. (obecnie siedziba Szkoły Podstawowej nr 7 w Lesznie).

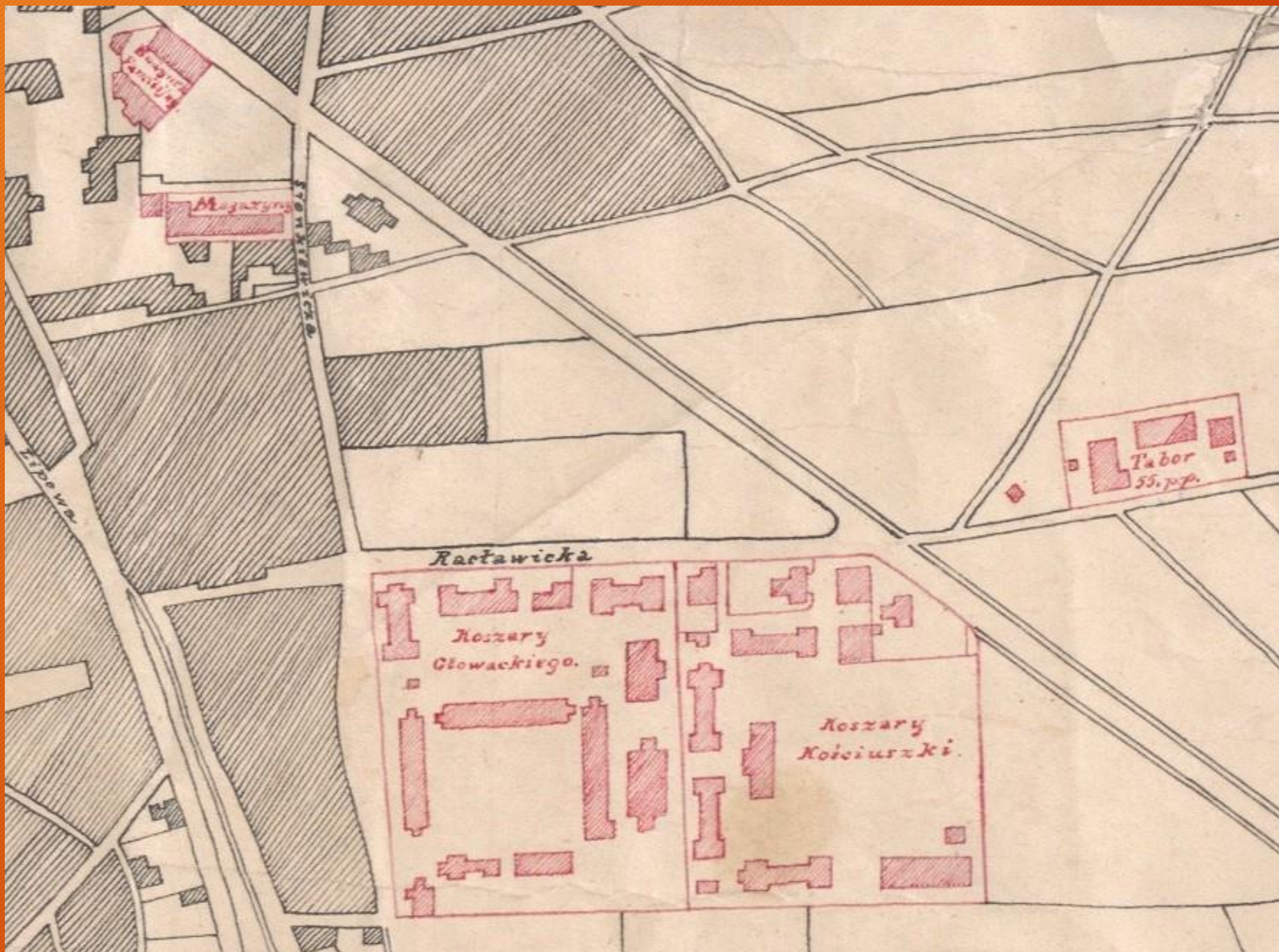

**Plan miasta Leszna z obiektami wojskowymi,
po 1925 r.**

APL, Zbiór planów miast Archiwum Państwowe
w Lesznie, sygn. 122.

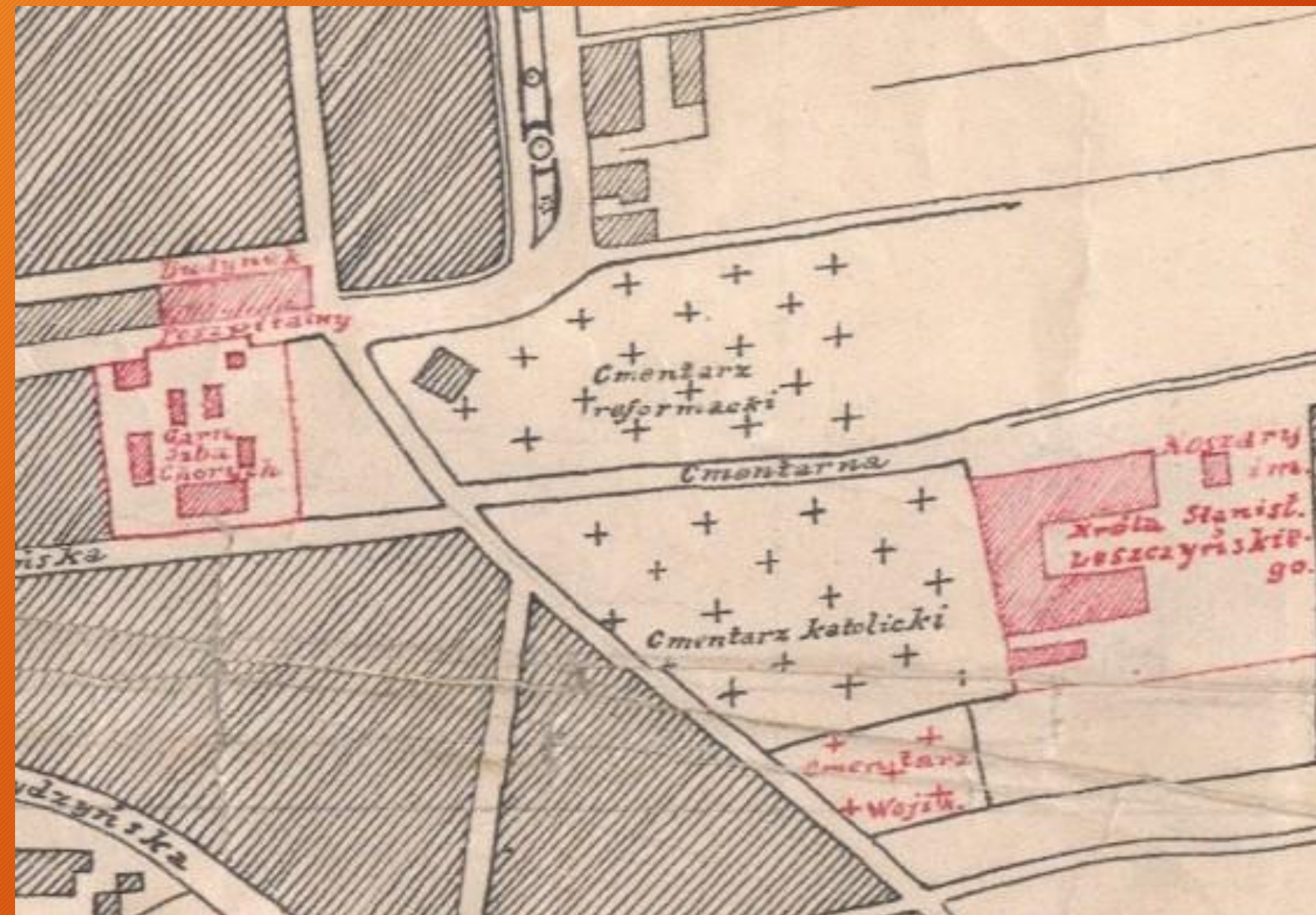
**Koszary Dąbrowskiego,
Koszary Piłsudskiego,
Piekarnia wojskowa**

**Koszary Głowackiego
Koszary Kościuszki**

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

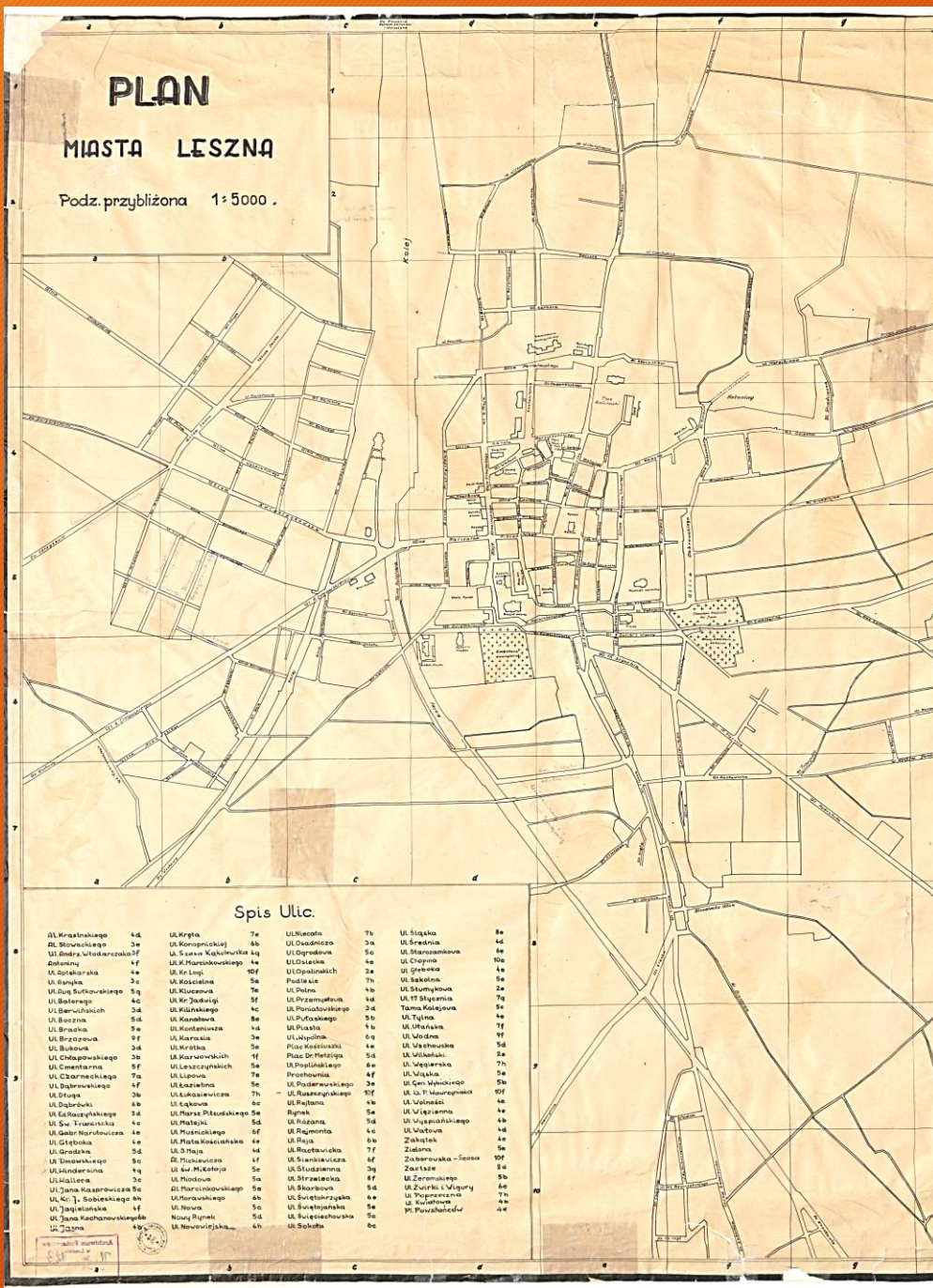
Koszary Króla
Stanisława Leszczyńskiego

Cmentarz wojskowy

**Plan miasta Leszna
(rowy i schrony przeciwlotnicze),
około 1936–1939.**

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 121.

Plan miasta Leszno (spis ulic), około 1936–1939

Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 123.

Spis Ulic.

Al. Krasńskiego	4d	Ul. Kręta	7e	Ul. Niecała	7b	Ul. Śląska	8e
Al. Stowackiego	3e	Ul. Konopnickiej	6b	Ul. Osadnicza	3a	Ul. Średnia	4d
Ul. Andr. Włodarczaka	3f	Ul. Szosa Kąkolewska	4g	Ul. Ogrodowa	5c	Ul. Starozamkowa	6e
Antoniny	4f	Ul. K. Marcinkowskiego	4e	Ul. Osiecka	4e	Ul. Chopina	10e
Ul. Aptekarska	4e	Ul. Kr. Logi	10f	Ul. Opalińskich	2e	Ul. Głęboka	4e
Ul. Asnyka	3c	Ul. Kościelna	5e	Podlesie	7h	Ul. Szkolna	5e
Ul. Aug. Sutkowskiego	5g	Ul. Kluczowa	7e	Ul. Polna	4b	Ul. Stumykowa	2e
Ul. Batorego	4c	Ul. Kr. Jadwigi	5f	Ul. Przemysłowa	4d	Ul. 17. Stycznia	7g
Ul. Berwińskich	3d	Ul. Kilińskiego	4c	Ul. Poniatowskiego	3d	Tama Kolejowa	5c
Ul. Boczna	5d	Ul. Kanatowa	8e	Ul. Pułaskiego	5b	Ul. Tylna	4e
Ul. Bracka	5e	Ul. Konteniusza	4d	Ul. Piasta	4b	Ul. Ułańska	7f
Ul. Brzozowa	9f	Ul. Karasia	3e	Ul. Wspólna	6g	Ul. Wodna	9f
Ul. Bukowa	3d	Ul. Krótka	5e	Plac Kościuszki	4e	Ul. Wschowska	5d
Ul. Chłapowskiego	3b	Ul. Karwowskich	1f	Plac Dr. Metziga	5d	Ul. Wilkońska	2e
Ul. Cementarna	5f	Ul. Leszczyńskich	5e	Ul. Poplińskiego	6e	Ul. Węgierska	7h
Ul. Czarneckiego	7a	Ul. Lipowa	7e	Prochownia	4f	Ul. Wąska	5e
Ul. Dąbrowskiego	4f	Ul. Łaziebna	5e	Ul. Paderewskiego	3e	Ul. Gen. Wybickiego	5b
Ul. Długa	3b	Ul. Łukasiewicza	7h	Ul. Ruszczyńskiego	10f	Ul. Ks. P. Wawrzyńska	10f
Ul. Dąbrówki	6b	Ul. Łąkowa	6c	Ul. Rejtana	4b	Ul. Wolności	4e
Ul. Ed. Raczyńskiego	2d	Ul. Marsz. Piłsudskiego	5e	Rynek	5e	Ul. Więzienna	4e
Ul. św. Franciszka	4c	Ul. Matejki	5d	Ul. Różana	5d	Ul. Wyspiańskiego	4b
Ul. Gabr. Narutowicza	4e	Ul. Muśnickiego	6f	Ul. Rejmonta	4c	Ul. Wałowa	4d
Ul. Głęboka	4e	Ul. Mata Kościańska	4e	Ul. Reja	6b	Zakątek	4e
Ul. Grodzka	5d	Ul. 3. Maja	4d	Ul. Ractawicka	7f	Zielona	5e
Ul. Dmowskiego	5c	Al. Mickiewicza	4f	Ul. Sienkiewicza	6f	Zaborowska - Szosa	10f
Ul. Hindersina	4g	Ul. św. Mikołaja	5e	Ul. Studzienna	3g	Zacisze	2d
Ul. Hallera	3c	Ul. Miodowa	5a	Ul. Strzelecka	8f	Ul. Żeromskiego	5b
Ul. Jana Kasprowicza	5c	Al. Marcinkowskiego	5e	Ul. Skarbowa	5d	Ul. Żwirki i Wigury	6e
Ul. Kr. J. Sobieskiego	6h	Ul. Morawskiego	6b	Ul. Świętokrzyska	6e	Ul. Poprzeczna	7h
Ul. Jagiellońska	4f	Ul. Nowa	5c	Ul. Świętojańska	5e	Ul. Kwiatowa	4b
Ul. Jana Kochanowskiego	6b	Nowy Rynek	5d	Ul. Święciechowska	5c	Pl. Powstańców	4e
Ul. Jasna	4b	Ul. Nowowiejska	6h	Ul. Sokota	6c		

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

W latach okupacji niemieckiej (IX 1939 - I 1945) ulice Leszna otrzymały ponownie niemieckie nazwy (częściowo wrócono do nazw z okresu zaborów, a niektóre ulice otrzymały nowe nazwy. Główna ulica miasta (obecna ul. Słowiańska, w latach 1936-1939 Marszałka Józefa Piłsudskiego) to w okresie okupacji Adolf Hitlerstrasse. Swoją ulicę w okupowanym Lesznie miał także inny znany nazista Hermann Göring (to obecna ulica 17 Stycznia).

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Plan miasta Leszna
z nazwami ulic,
okupacja niemiecka,
1941 r.

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 52.

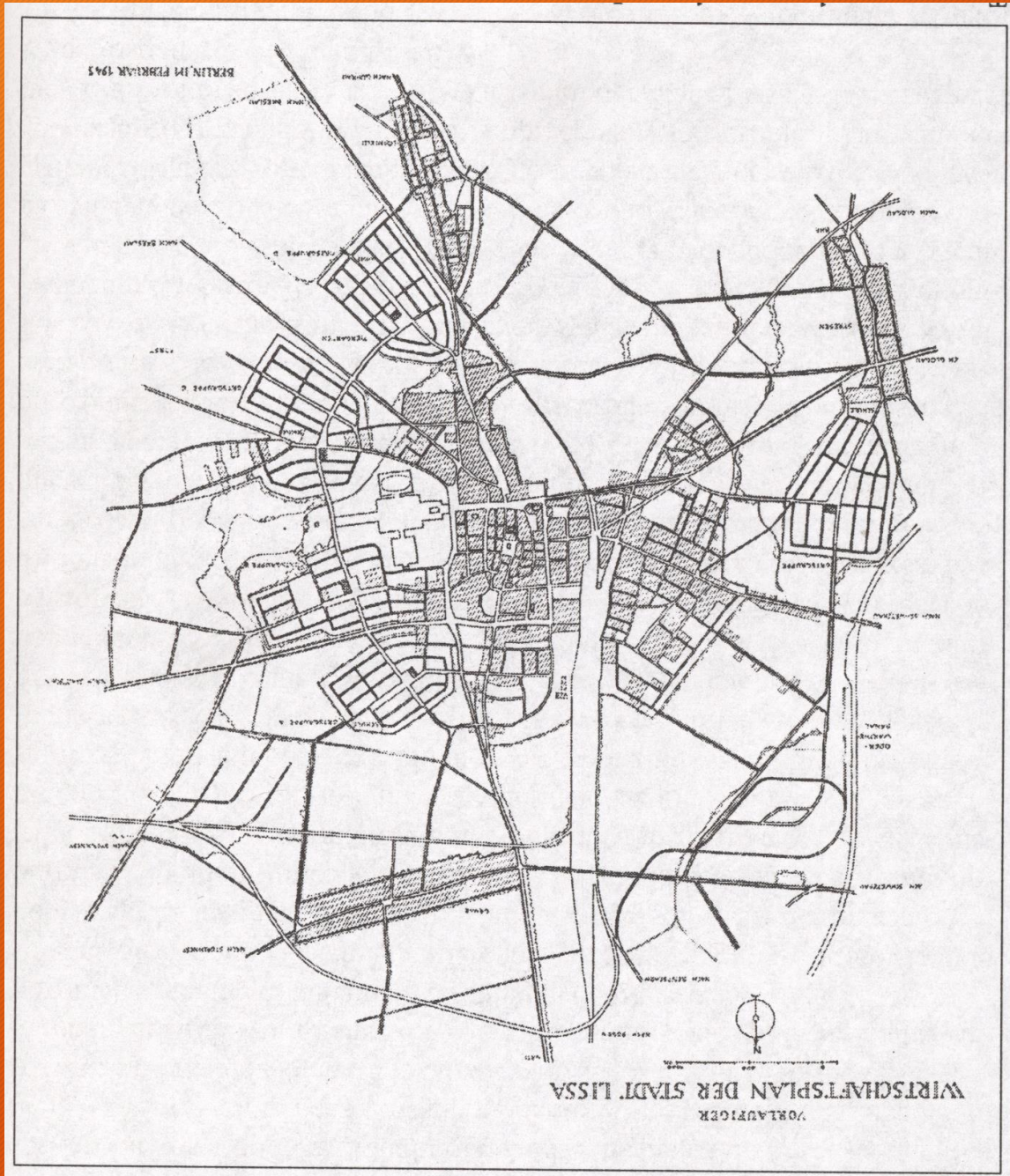
W zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie znajduje się także Tymczasowy Plan Gospodarczy Miasta Leszna (Zbiór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie, sygn. 138) sporządzony w Berlinie w 1943 r.

Zaplanowano m.in. wybudowanie poza pasem dawnych wałów miejskich ulicy obwodowej, której szerokość miała wynosić około 30 metrów.

Nowe obszary mieszkalne miały zaczynać się na północy miasta i ciągnąć się łukiem wzdłuż wschodniego skraju miasta aż do Tierpark (ogród zoologiczny). W dalszym ciągu miały prowadzić między ogrodem zoologicznym i Zaborowem.

Z uwagi na pogarszającą się sytuację na froncie zaprzestano lub też odłożono dalsze prace projektowe. Ostatecznie projekt przebudowy Leszna nie został zrealizowany.

[Więcej w artykule Jerzego Bogdanowicza „Plany gospodarcze dla Leszna z lat II wojny światowej”, Rocznik Leszczyński, Nr 13-2013, s. 137-148]

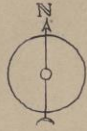

Tymczasowy plan gospodarczy Leszna, 1943 r.

Zbiór planów miast Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 138.

VORLAUFIGER WIRTSCHAFTSPLAN DER STADT LISSA

0 500 1000 1771

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

**ARCHIWA
PAŃSTWOWE**
 ARCHIWUM PAŃSTWOWE
 W LESZNE

BERLIN, IM FEBRUAR 1943
 ORDENTLICHER PROFESSOR
 A.D. TECHNISCHEN HOCHSCHULE BERLIN

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNIE

Z planów Leszna po roku 1945 prezentujemy trzy:

- powstały wkrótce po 1945 r. ze zmienionymi nazwami ulic, niektóre z nazw odzwierciedlały nową sytuację polityczną Polski i jej uzależnienie od ZSRR, chociażby ul. Marszałka Józefa Stalina (obecnie 17 Stycznia),
- plan Leszna z 1976 r. (już miasta wojewódzkiego, ale jeszcze bez włączonych obszarów sąsiadujących miejscowości),
- plan z 1999 r. (ze znacznie już powiększony obszarem).

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Plan miasta Leszna z nazwami ulic, po 1945 r.

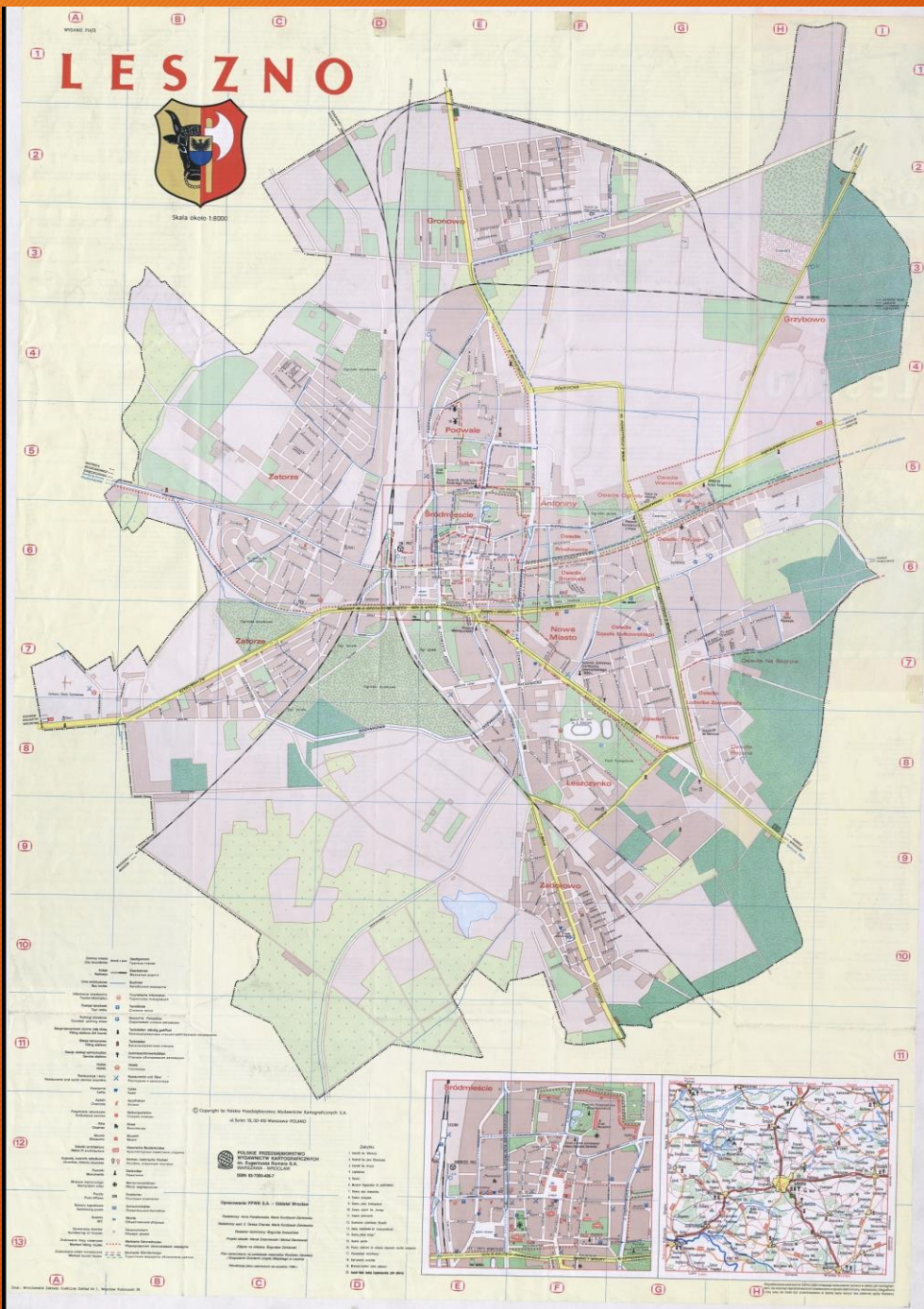
APL, Zbiór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie, sygn. 124.

Plan miasta Leszna, 1976

APL, Zbiór planów miast
Archiwum Państwowego
w Lesznie, sygn. 94.

Plan miasta Leszna, 1999

APL, Zbiór planów miast Archiwum Państwowego w Lesznie, sygn. 157.

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W LESZNE

Archiwum planuje (jak tylko pozwolą na to warunki) zorganizowanie wystawy, która prezentowałaby plany miasta Leszna z różnych okresów historycznych.

Na 15 wieloformatowych planszach chcielibyśmy zaprezentować około 30 planów miasta.